

Den vestlige kulturs klassiske musik – kort fortalt

Antikken   Middelalder   Renæssance   Barok   Wienerklassik   Romantik   Det Moderne
-500   0   500   1400   1600   1750   1820   1910

Grækenland Romerriget

Antikken, før ca. år 500

Det tidligste nedskrevne musik stammer fra det gamle Grækenland, indskrevet på en gravsøjle i det vestlige Tyrkiet for Seikilos d. 3. ca. 100 før vor tidsregning. Gravsøjlen står nu på Nationalmuseet i København. Typpiske instrumenter var lyre (en lille harpe), fløjter og trommer.

- *Gravskrift for Seikilos d. 3.*, »Mens du lever, strål!«

Middelalder, ca 500-1400

- * Kirken havde stor magt. Klostrene var det sted, hvor al viden var samlet. Det var munkene, der kunne læse og skrive og uddrage en samfundsorden af bibelen. Jorden var centrum for universet.
- * Stændersamfund havde en fast rangorden med kirkens folk i toppen, hver bystat havde sin konge, herremanden ejede sine fæstebønder.
- * Man begynder at komponere, noder opfindes. Komponister ansat i kirken.

Gregoriansk Musik

Musikken i kirken i den tidlige middelalder kaldes gregoriansk musik efter pave Gregor den Store (død 604), som fik æren for at have sat skik på de mange lokale traditioner, der var i de forskellige grene af kirken – blandt andet at man sang på sit modersmål og ikke latin. Gregoriansk musik er unison (enstemmig) vokalmusik med latinsk tekst. Rytmen er ikke taktfast, den følger teksten.

- *Anonym: Victimæ pascali laudes* (første halvdel af 1000-tallet)

Trubadursang og folkemusik

Uden for kirken var der adelens musik, troubadoursang, hvor omrejsende skjalde sang om de store ridders bedrifter, andre hændelser og om kærlighed. Man ved kun lidt til folkemusikken i middelalderen, der har nok været en del gøgler- og markedsmusik samt dansemusik, fx estampier, der sandsynligvis været kædedanse.

- *Dansemusik: Domna, Pos Vos Ay Chausida* (Sydfrankrig el. Galicien, ca. 1150), *Istampita* (Italien, 13-1400-tallet),
- *Troubadur: Walther von der Vogelweide: Gerhardt Atze* (o. 1200), *Palästinalied* (ca. 1220).

Flerstemmig sang i middelalderen

Så vidt vi ved begyndte man omkring år 800 at synge flerstemmigt i kirken. Man tog en gregoriansk melodi som fast stemme, cantus firmus, og lavede andenstemmer til. Cantus firmus kunne trækkes ud i lange toner, der lå fast i bunden (orgelpunkt, ofte understøttet af et orgel), mens de andre stemmer lavede toneguirlander, melismer, henover. Et center for denne nye musik var den nybyggede Notre Dame-kirke i Paris, følgende eksempel er skrevet af en komponist knyttet dertil, Pèrotin:

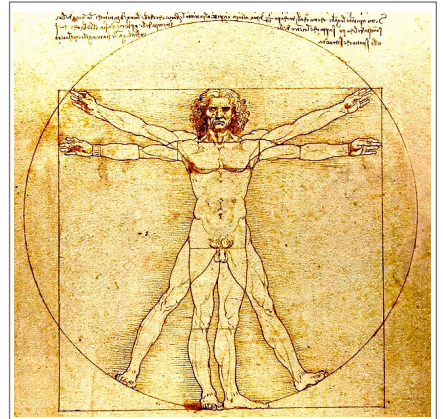
Manuskript med syngende munke

- *Perotin: Viderunt Omnes Gentes (1198) (udgave med neumer)*

2. Renæssance, ca. 1400-1600

Renæssance er en genfødsel af det gamle grækenland og roms kunst og videnskab, efter den »mørke« middelalder.

- * **Eksperimentel videnskab** skubber religionens lære tilbage, man finder fx ud af at jorden er rund og kredser omkring solen.
- * Gryende **industrialisering, pengeøkonomi og kapitalisme**.
- * Det **humanistiske menneskesyn** opstår, man eksisterer ikke kun for Guds skyld.
- * Bogtrykkerkunstens opfindelse (Gutenberg 1454) betyder i længden en demokratisering af viden, som bryder munkenes monopol.
- * Den oplyste fyrste, der støtter kunsten og videnskaben, er idealet.
- * Komponisterne er ansat ved kirke og hof.

Leonardo da Vinci: Homo Vitruvianus (ca. 1487)

Polyfon vokalmusik, madrigaler

I renæssancens kompositionsmusik dyrkede man den vokale polyfoni, dvs. flere samtidige melodier, men nu med hensyn til samklang (akkorder). Man udviklede især den imiterende teknik, hvor stemmer kommer ind efter hinanden med samme tema.

- *Palestrina: Kyrie fra Missa Brevis i F-dur (1560)*

Blandt det dannede renæssancehof var **madrigaler** på mode: det er små stykker vokalmusik for 4-5 sangere, lige passende til en lille gruppe adelige. Madrigaler er for træuede sangere, de er ofte udspekuleret komponeret. Der gøres meget ud af de enkelte stemmer, og tit bliver et ord malet ud i tonerne, fx. i følgende madrigal, hvor høns kagler:

- *Pierre Passereau (1500-1550): Il est bel et bon*

Sebastiano Florigerio: Madrigalsangere, 1500-tallet

3. Barok, ca. 1600-1750

Barok er oprindeligt et portugisisk ord for en underligt formet perle, og ordet blev egentlig brugt nedsættende for noget bizart og afvigende. Det underlige, det svulmende, teatraliske og overdrevne var på mode.

- * **Enevælde**, store magtfulde stater opstår (Frankrig med Ludvig d. 14. fx).
- * **Almen dannelse**. Borgerklassen fik større indflydelse og deltog i højere grad i musiklivet. Den offentlige koncert blev etableret, så alle kunne komme ind og høre koncert mod betaling, det var ikke længere kun for en lukket adelig kreds.
- * De kendeste barokkomponister: Bach, Händel og Vivaldi.
- * De fleste komponister var stadig ansat ved et hof eller kirken, mens nogle, fx Händel og Vivaldi tjente gode penge på opera.

Vokalmusik: Opera, oratorium

Operaen opstod i slutningen af 1500-tallet i adelige kredse i Italien. Offentlige operahus åbnede i Venezia, og dermed fik almindelige mennesker mulighed for at se opera. I barokoperaen dyrkede man store kulisser, effekter og det groteske, blandt andet mænd der optrådte i kvinderoller og omvendt, og ikke mindst at man tit brugte kastratsangere i kvinderoller.

Komponisterne illustrerede ofte teksten direkte i tonerne, **ordmaleri**.

- *Arie: «Ev'ry Valley» fra Händels »Messias« (1741)*

Barokkoncert

I baroktiden vandt instrumentalmusikken mere frem; der kommer større orkestre, og især koncerten, et musikstykke for en eller flere solister og et orkester, fremhæver den virtuose solist.

Barok: Bernini, Den Hellige Thereses henrykkelse, 1645-52

Ofte er en koncert i tre satser: hurtig–langsom–hurtig. Tit er de hurtige satser i rondoform: en kæde af led, hvor ét led vender tilbage imellem noget nyt, fx ABACADA... Det tilbagevendende tema hedder ritornel (ritornel betyder »det, der vender tilbage«). Mellem ritornellerne får solisten for alvor spillerum – det hedder **episode**.

• *Vivaldi: Sommeren fra De Fire Årstider (ca. 1710), Bach: Violinkoncert i E-dur, 3. sats (ca. 1720)*

4. Wienerklassik, ca. 1750-1810

- * **Oplysningstiden:** troen på **fornuften** fik større betydning, hvis man bare gav folk de rette betingelser, ville de handle fornuftigt og godt, og samfundet skulle indrettes efter fornuftige principper, ikke religiøse. Dermed opstod kritik af enevælden, fyrsten var bare et menneske som alle andre, så hvordan kunne man arve ret til at altid at have ret? **Revolutioner** brød frem, fx Den franske Revolution i 1789.
- * Wienerklassikkens vigtigste komponister, Mozart, Haydn og Beethoven, holdt til i eller omkring Wien, der dengang var hovedstad i det mægtige Østrig/Ungarske kejserrige.
- * Komponister var stadig ofte tjenere ved hoffet og skulle komponere til fyrsten gunst, som fx Haydn, der skulle stille hver morgen for at høre om han skulle give koncert samme dag.

Mozart som barn

Homofoni og symmetri

Til forskel fra renæssancens og barokkens polyfoni ynder wienerklassikerne at bygge musikken mere enkelt, »naturligt«, op uden tidligere tiders store konstruktioner. Musik var ofte opbygget af én dominerende melodi ledsaget af et underordnet, mere akkordpræget akkompagnement – altså en mere homofon musik (homo betyder ensartet), den måde som man oftest stadig skriver sange på. Ofte er temaerne opbygget regelmæssigt og symmetrisk, fx i 2-4-8-takters motiver. For eksempel:

• *Mozart: 1. sats af Klaversonate i A-dur (1779)*

Geniet Beethoven i sin form for ... kreativ orden

Sonatesatsform

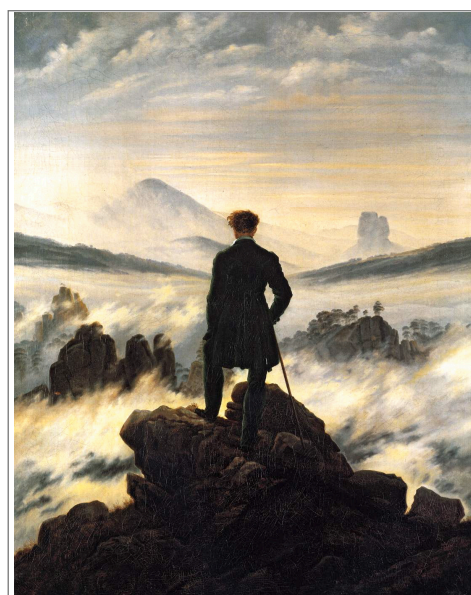
Hvor komponister i barokken har samme stemning gennem en hel sats, dyrkede wienerklassikerne at stille to kontrastfyldte temaer op over for hinanden, lade de to temaer udkæmpe en kamp, og til sidst nå til en eller anden form for løsning af denne konflikt.

En sådan sats hedder en sonatesatsform. Den er tredelt: i første del, ekspositionen, bringes de to temaer, hoved- og sidetema. De to temaer kæmper mod hinanden i gennemførigsdelen, løsning- en kommer i reprisen. Det sker fx i Beethovens skæbnesyfoni, 1. sats.

• *Beethoven: 1. sats af Symfoni nr. 5 i C-mol (1803-1808)*

5. Romantik, ca. 1810-1900

- * **Industriel revolution**
- * **Grundlov og stemmeret**, den borgerlige revolution, menneskerettigheder og noget der hedder demokrati vinder frem. Arbejderbevægelsen.
- * Kunsten dyrker **fantasiens og mystikkens** rige, hvor elverfolk, feer, troldkvinder, dæmoner og overjordiske væsener lever.
- * Musikken skal ikke forhelige fysten, men udtrykke **kunstnerens, individets, geniets følelser**, så man ser en mere vildtvoksende musik med hurtigere stemningsskift i forhold til tidligere.

Romantik: Caspar David Friedrich: *Der Wanderer über dem Nebelsee*, 1818. »Malerens opgave er ikke at lave en tro gengivelse af luft, vand, klipper og træer, men at lade sin sjæl, sin følelse spejle sig deri.« C. D. Friedrich

Nationalromantik og programmusik

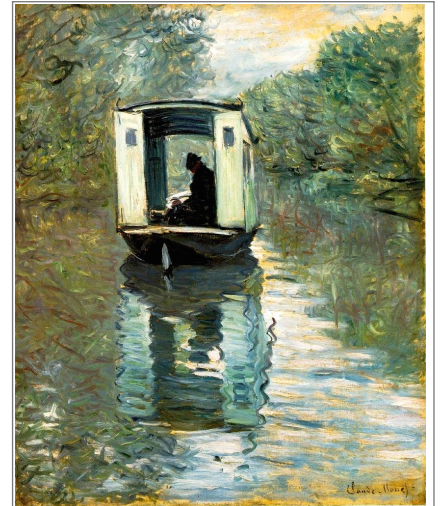
I løbet af 1800 tallet opstod mange nye stater i Europa, og der var en del nationalistiske tendenser i tiden. Derfor finder man også national 'digting' i musikken, hvor man bruger sit hjemlands vemodige toner og temaer fra landets egen folkekunst og historie. Man ser i denne tid en del programmusik: musik der forestiller, illustrerer noget bestemt gennem tonemaleri. Et eksempel er Mussorgskys Udstillingsbilleder, der er inspireret af billeder af en af komponistens venner, Hartman:

- *Mussorgsky: Udstillingsbilleder (1874)*

6. Impressionisme, ca. 1880-1920

Impressionismen er en kontrast til senromantikkenes store følelsesmæssige armbevægelser og dyrkelse af mytologiske helte, her dyrkes mere flygtige, stilfærdige indtryk (impressioner) og en mere stilstående og meditativ musik:

- *Erik Satie: Gymnopedie nr. 1 (1888)*

Impressionisme: Claude Monet: *Le bateau atelier* 1876

7. Det moderne ...

I starten af 1900-tallet skete der et skift i måden at lave kunst på. Blandt andet på grund af den afgrund af meningsløshed og destruktion, man havde set i **1. verdenskrig** (1914-18), så var det forbi med en naiv tro på det gode i mennesket og med en mening i verden. Med fascismen, nazismen, Den kolde Krig og atombomben måtte man leve med den eksistentielle angst som et grundvilkår, uden noget centralperspektiv på tilværelsen.

- * Kunsten skulle ikke længere udtrykke kunstnerens sjæl eller postulere ædle følelser, men **afspejle det absurde i verden**. Det skete i nye måder at komponere på: tolvtonemusikken, hvor alle tolv toner er ligeværdige og der ikke er noget tonalt centrum, eller i denne musiks videreudvikling, serialismen, hvor komposition sker ud fra matematiske principper og ikke følelser.
- * **Frisætning fra tidligere normer** giver muligheder for at komponister kan opfinde deres egne principper og selv definere, hvad musik egentlig er. Schönberg komponerer efter en række af alle 12 toner, Charles Ives lader to orkestre spille oven i hinanden, Henry Cowell lader **pianisten lægge hele underarmen ned på klaviaturet** for at lave toneklynger.

Ekspressionisme: Robert Delaunay: *La Tour Rouge*, 1911.
Centralperspektivet er væk.

Konkret musik og elektronmusik

Med opfindelse af elektroniske musikinstrumenter og udstyr i det hele taget, begyndte komponister at lave kompositioner med båndoptager og musikstudiet som arbejdsredskaber. En måde at gøre det på er den konkrete musik, fx her, hvor en båndoptagelse af en enkelt vanddråbe er blevet manipuleret på forskellig vis:

- *Hugh Le Caine: Dripsody (1955)*

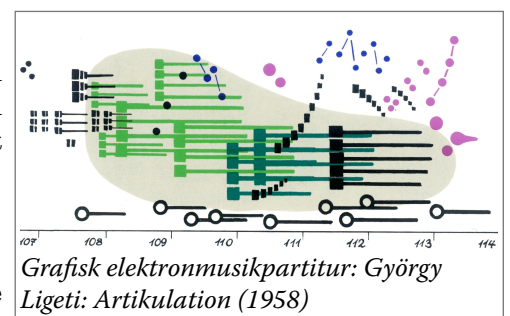
Elektronmusikstudiet gav mulighed for at manipulere og skabe helt nye klange. Et eksempel, hvor syntetiske lyde blandes med menneskestemmer, der skal forestille jødiske drenge, der synger en salme kort før gassen slippes løs i en gasovn under 2. verdenskrig, er:

- *Stockhausen: Gesang Der Jünglinge (1956)*

Tilfældighedsmusik, happenings

En anden måde at undgå ens vanetænkning på er at lade tilfældigheden råde, fx i følgende stykke, hvor Cage plus en hjælper sidder og blander tilfældige brudstykker fra radioen.:

- *John Cage: Variations IV (1965)*

Grafisk elektronmusikpartitur: György Ligeti: *Artikulation* (1958)

Komponister går meta: selv koncertsituationen komponeres der også for, fx Cages 4'33" (4 minutter 33 sekunder) (1952), for klaver. Den opføres typisk således: en pianist kommer ind, stiller et ur til at ringe efter 4:33 minutter, sætter sig ned, gør ingenting indtil uret ringer, rejser sig op og tager imod bifaldet. Cage har senere gjort opmærksom på, at stykket kan opføres med alle former for besætninger. Stykket vakte stor skandale.

Postmodernisme

I postmodernismen gør man op normer og konventioner: man stjæler med arme og ben fra hele musikhistorien og blander det sammen, ofte med en vis ironi, fx ved at putte rockguitar ind i stykke ny kompositionsmusik.

- *Karl Aage Rasmussen: Lonesome for sang og guitar (1977)*